HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

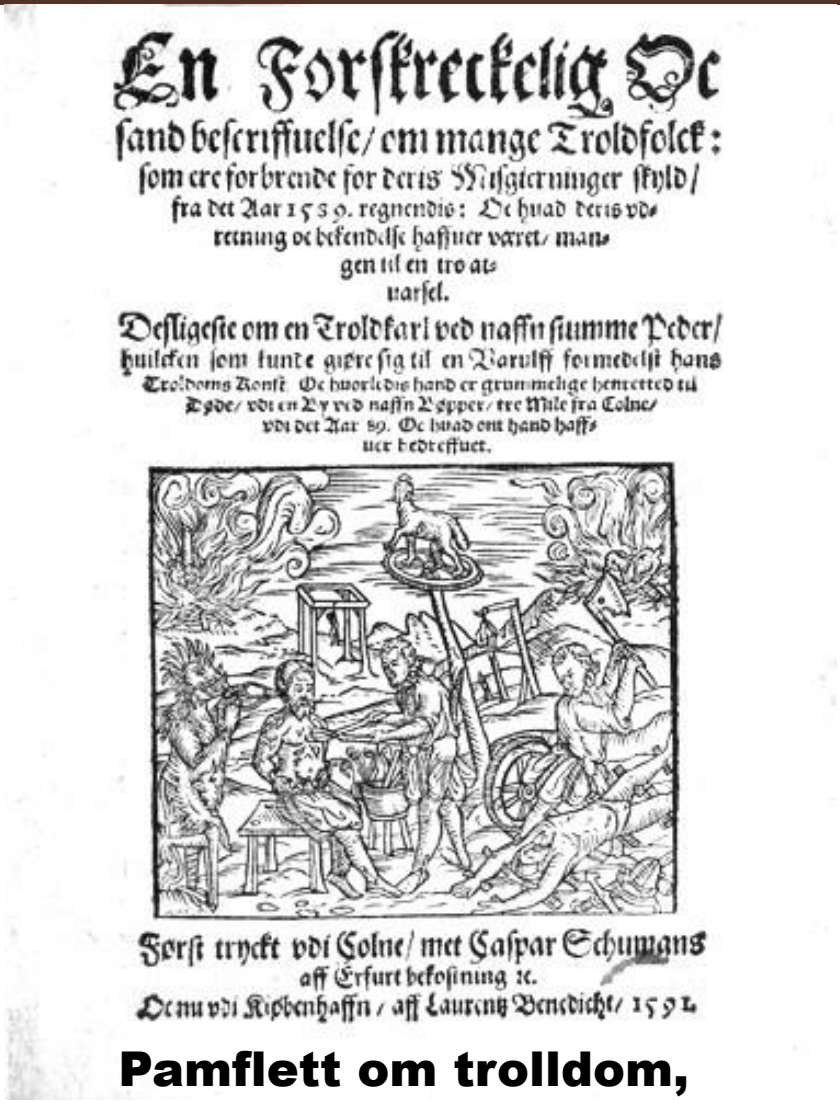

En Forſkreckelig Oc
ſand beſcriffuelſe/ om mange Troldfolck:
ſom ere forbrende for deris Miſgierninger ſkyld/
fra det Aar 1589. regnendis: Oc huad deris vd-
retning oc bekendelſe haffuer vaaret/ man-
gen til en tro at-
varſel.

Deſligeſte om en Troldkarl ved naffn ſiumme Peder/
huilcken ſom kunde giøre ſig til en Varulff formedelſt hans
Troldoms Konſt. Oc hvorledis hand er grummelige henrettet til
Døde/ vdi en By ved naffn Øpper/ tre Mile fra Colne/
vdi det Aar 89. Oc hvad ont hand haff-
uer bedreffuet.

Forſt tryckt vdi Colne/ met Caſpar Schumans
aff Erfurt bekoſtning ꝛc.
Oc nu vdi Kiøbenhaffn/ aff Laurentz Benedicht/ 1591.

Pamflett om trolldom, utgiven i Danmark 1591.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Häxprocesserna i Malmö tillhör i huvudsak Danmarks historia, då de inträffade i synnerhet under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet, ungefär ett sekel före Det stora oväsendet. Malmö och Skåne var vid tiden en del av Danmark, och man följde därför dansk trolldomslag. Rättegångarna skedde på stortorget framför Malmö rådhus och fångarna hölls fängslade i rådhuskällaren där de också torterades. Det totala antalet rättegångar uppgick till 63. Av de åtminstone 83 anklagade personerna avrättades 38 genom att brännas levande på bål.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Samhället under häxprocesserna

Malmö var under medeltiden Danmarks näst största stad efter Köpenhamn, och blev en ledande skånsk handelsstad redan runt år 1300. Sillfisket och Skånemarknaden, en av Nordeuropas viktigaste varumarknader, spelade stor roll för den ekonomiska utvecklingen. Sillen i Öresund var bland de mest värdefulla varorna i den hanseatiska handeln under den framväxande handelskapitalismen.

Under tidigt 1500-tal hade Malmö ett nytt uppsving, bland annat på grund av sjöfart och handel. 1527 verkade borgmästare Jørgen Kock för att reformera staden, och reformationen med den nya kristna läran var genomförd två år senare. Nu skulle gamla hedniska rester med sin tro på magi och övernaturlighet rationaliseras bort från samhälle.

Malmös ställning och ekonomi försämrades under slutet av 1500-talet, när sillen uteblev 1560. Marknaden ödelades och ekonomin stagnerade. Folkmängden i Malmö 1570 var ungefär 3 000–4 000 personer.

I och med freden i Roskilde 1658 blev Malmö svenskt.

FREDEN I ROSKILDE 1658

Ljusgröna områden överlämnades till Sverige, randiga områden blev åter danska vid Freden i Köpenhamn. Halland (turkos) var sedan tidigare överlämnat till Sverige på 30 år men blev nu permanent svenskt.
Freden i Roskilde är det fredsfördrag mellan Sverige och Danmark-Norge som slöts i den danska staden Roskilde den 26 februari 1658. Det avslutade det av Danmark påbörjade Karl X Gustavs första danska krig. Under kriget hade Karl X Gustav från Jylland tågat på isen över Bälten mot Köpenhamn med den svenska armén.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Resultatet av freden blev att Danmark avträdde Skåne, Blekinge, Halland, Bohuslän, Bornholm samt Trondheims län till Sverige. Freden bröts dock redan till sommaren samma år av Sverige, genom Karl X Gustavs andra danska krig.

Tåget över Bält var ett svenskt fälttåg mot Danmark, som fördes över isarna och öarna mellan Jylland och Själland. Fälttåget pågick mellan den 30 januari och den 15 februari 1658, och det slutade med en avgörande seger för Sveriges kung Karl X Gustav under dennes första danska krig.

Freden i Roskilde 1658

Karl X Gustaf (1622-1660) efter slaget vid Iversnaes

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Häxprocesserna i Malmö inträffade i synnerhet mellan åren 1577 och 1583, och skedde i samband med reformationens införande samt den ekonomiska nedgången i slutet av 1500-talet. Precis som under andra häxprocesser runtom i världen, sammanföll detta med olika samhällsförändringar – demografiska, religiösa, politiska och ekonomiska
Peder Palladius var en dansk biskop, luthersk reformator och hård häxmotståndare, senare intendent i Lund. 1541 skriver Peder Palladius:

"Trollkvinnorna får nu deras rätta lön. De kunne nu icke längre värna sig i denna Evangeliums ljusa dag. De får nu en världens skam. Av världen med dem! Det är också deras förtjänade lön. Man brände ju för en liten tid sedan en hop trollkvinnor i Malmö, Köge och annorstädes och höra vi, att där åter sitter en hop, som gripits i Malmö och skall brännas.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Trolldomsanklagelserna i Malmö kretsade ofta kring förgöring (skadande magi, maleficium), vilket är att fysiskt skada till exempel grödor genom missväxt eller människor genom sjukdom. Även anklagelser om signeri (hjälpande magi) förekommer. Särskilt ansatta var jordemödrarna, d.v.s. barnmorskor och läkekunniga. Detta kallades ibland för lövjeri, att använda örter för att bota sjukdomar. Detta levnads- och kunskapsmönster – människor inom folkmedicin, jordemödrar med mera – bland anklagade kvinnor återfinns runtom i världen under häxprocesser. I Malmö var det inte lika vanligt med anklagelser kring diabolism (djävulspakter), vilket i större utsträckning kännetecknade anklagelserna under Det stora oväsendet

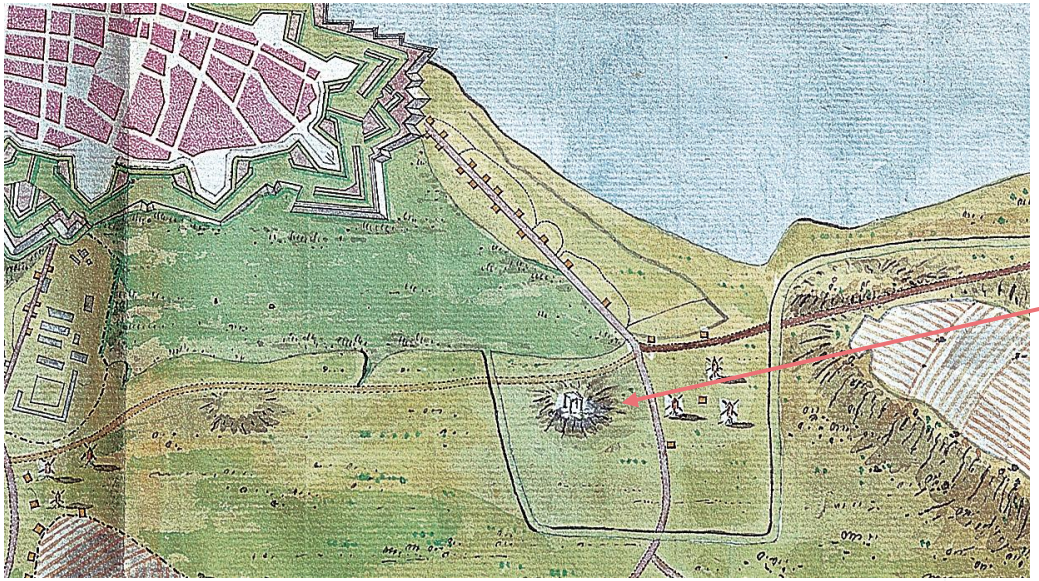

Malmö galgbacke samt höger därom Kirseberget, på en karta från tidigt 1700-tal.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KIRSEBERGET

Rörsjöområdet var en avrättningsplats under senmedeltiden i Malmö. Samtidigt hade man en speciell avrättningsplats på Kirseberg, avsedd för häxprocesserna. Under senare delen av 1500-talet kallades Kirseberg för Kejseberg. Vid den nuvarande Garnisonsplanteringen låg avrättningsplatsen för häxor. Tidigare hade man här tänt eldar och brasor kring valborg och midsommar. Arkeologen Sven Rosborn har upptäckt att marken här är mycket kolsvärtad efter häxprocesserna.

Minnessten för häxprocesserna, i Garnisonsplanteringen ("Tjyvaparken") på Kirseberg i Malmö.

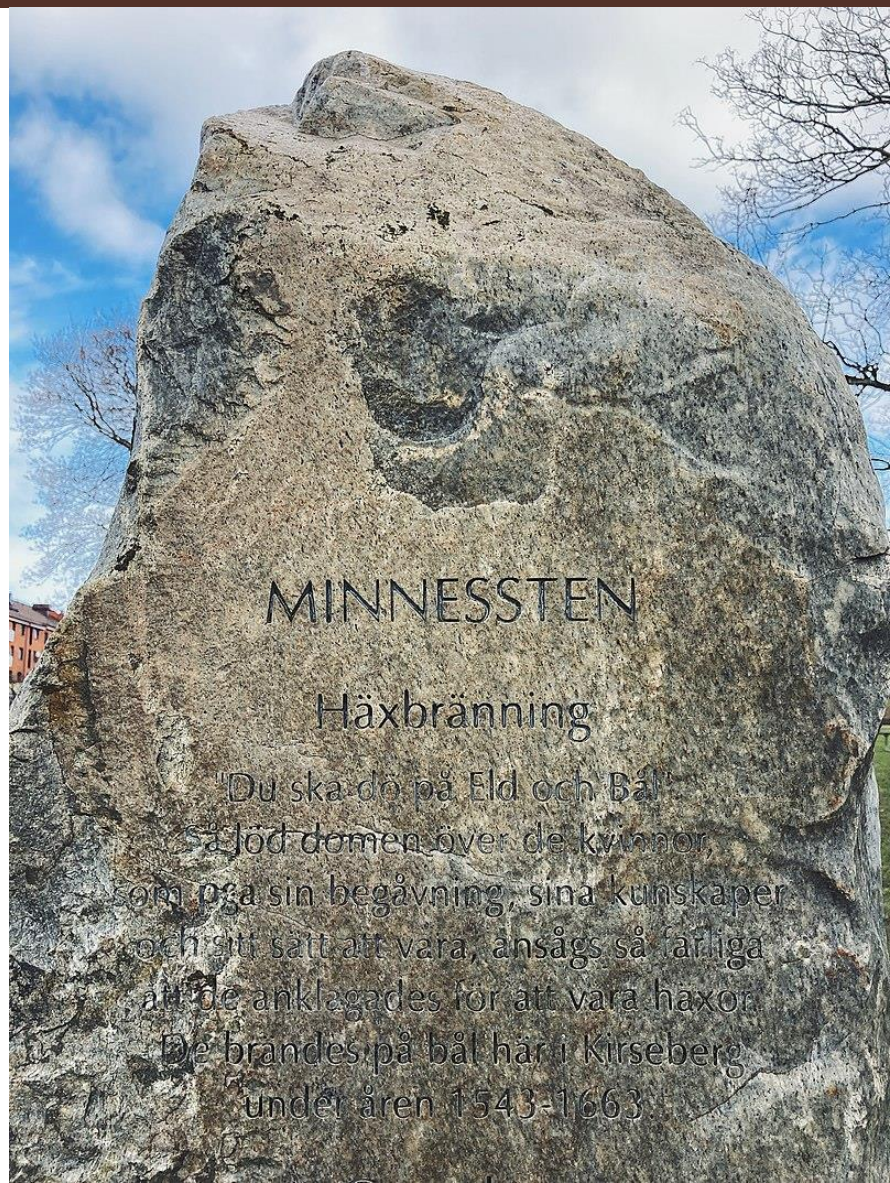

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

Rättegångarna skedde på Stortorget utanför Malmö rådhus, "Malmö byting", som stod klart 1547. Man placerade fyra trästockar i en fyrkant, där tingmännen fick sitta. I mitten placerade man den trolldomsanklagade på en så kallad ”tjuvsten”. I rådhusets källare fanns häkte, fångkammare och tortyrkammare. Tortyr användes, i enlighet med dansk lagstiftning, under rättsprocessen. Från 1547 fick enbart dödsdömda torteras. När domen skulle verkställas färdades den anklagade i en vagn från rådhuskällaren till Kirseberget. Som sällskap hade hon en eller två präster, bödeln och deras medhjälpare. De vandrade förbi folkmassorna och upp på berget.

Malmö var en av Danmarks stora städer för häxprocesser, och avrättningsmetoderna var extra grymma. Mellan 1543 och 1663 hölls 63 häxprocesser. Totalt anklagades minst 86 personer, och 38 personer brändes levande på bål, vilket var dansk praxis. Ofta fästes en krutpåse runt magen på de dömda. De bands sedan med rep på en stege och kastades in i bålet med avsikt att orsaka en explosion.

Det finns många likheter mellan häxprocesserna i Malmö och de på Tjörn hundra år senare, både sett till den hanseatiska handeln med sill, tematiken kring de trolldomsanklagade och att båda platserna tillhörde Danmark.

De åtalade i Malmö och kringliggande platser (Köpenhamn, Köge, Helsingör) anklagades för att ha blåst upp till storm eller gjort vinden stiltje för kungens olika skepp, för att ha dragit sillen från land och för att ha orsakat sjukdom och förgöring. Detta är i princip identiskt med anklagelserna under häxprocesserna på Tjörn.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

GYDE SPANDEMAGER

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

GYDE SPANDEMAGER

Första kända fallet i Malmö. Gyde Spandemager anklagades 1543 för att ha förstört vinden för kung Kristian III:s 24 krigsfartyg på väg mot Holland. När flottan närmade sig Holland blev det stiltje, och de danska skeppen fick återvända hemåt. Kristian III ansåg detta vara "trolldom och djävulens verk" och tillsatte en trolldomskommission. Gyde Spandemager, läkekunnig kring sjukdomar, pekades ut som häxa. Hon fängslades och erkände under tortyr. Gyde Spandemager avrättades november 1543 genom bålbränning på Kirseberget.

LANGE MARINE

Lange Marine, jordemor i Malmö som anklagades för trolldom år 1567. Försvarade sig inför Malmö domstol utanför rådhuset. Lange Marine avrättades genom bålbränning på Kirseberget.

MALMÖ RÅDHUS

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

JEHANNE NIELSDAATTER

Ställdes inför rätta juli 1578 tillsammans med Barrabra. Jehanne var läkekunnig, och sa sig veta varför en man vid namn Matz Smed blivit sjuk. Smeds hustru letade upp Jehanne, som sa att Matz var utsatt för skadande magi (förgöring). Hon erbjöd sig att hjälpa Matz mot betalning och gav honom en salva (skulle kunna vara bolmört. Matz blev sämre, och Jehanne sa då att hon hade använt signeri, alltså hjälpande magi. Jehanne sa sedan att hon träffat Barrabra, som bett henne kasta ett papper med ett innehåll framför Matz dörr mot betalning. Jehanne kastade endast hälften av innehållet, eftersom hon inte ville att det skulle gå för illa för Matz, och erkände att hon orsakat Matz sjukdom. Jehanne Nielsdaatter dömdes till döden, och avrättades genom bålbränning.

BARRABRA, OUNE SMEDS MODER

Ställdes inför rätta juli 1578 tillsammans med Jehanne Nielsdaatter. Barrabra nekade till anklagelser, och sa om Jehanne: ”Jorden under henne må öppnas, så att hon kan sjunka ner i avgrunden under djävulens fot!” Barrabra anklagades utöver detta för att ha dödat en kvinna och hennes barn. Barrabra dömdes till döden, och avrättades genom bålbränning.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

KARINE SKOMAGER

Karine Skomager anklagades för trolldom av flera personer, för elva olika händelser. Hon anklagades för signeri och förgöring, att ha orsakat sjukdom, men också botat en dräng. En fiskare hade vid ett tillfälle slagit Karin, efter att Karin skulle ha lagt en förbannelse över honom. Efter händelsen fick inte fiskaren någon sill, vilket han tolkade som att Karin hade förgjort fiskelyckan. Karin Skomager anklagade Anne Judequinde för trolldom. Karine Skomager dömdes till döden i september 1578 och avrättades genom bålbränning.

PERNILLE SVENDS

Pernille Svends anklagades av Jehanne Nielsdaatter. Pernille dömdes till döden, samma dag som Karine Skomager, september 1578. Avrättades genom bålbränning.

KIRSTINE HELLEKANNE

Kirstine Hellekanne anklagades av Jehanne Nielsdaatter. Kirstine dömdes till döden, samma dag som Karine Skomager, september 1578. Avrättades genom bålbränning.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

INGER HYRENS

Inger Hyrens anklagades för trolldom 1578. Dömdes till döden. Avrättades genom bålbränning.

KARINE KEMPIS

Anklagades för trolldom 1579, blev utpekad av tre kvinnor. Friades senare.

ANNE JUDEQUINDE (DYWELS, DJÄVULENS, MODER)

Judequinde betyder jylländsk kvinna. Anne föddes på Skagen. Hon anklagades 1579 av flera personer för signeri och förgöring. Hon hade verkat på flera platser, däribland Stävie, Barsebäck, Kävlinge och Lomma. Anne pekade ut en man vid namn Peder Willomsen, anklagad för att vara trollkarl, något som domstolen avfärdade. Anne Judequinde dömdes i november 1579 till döden, och avrättades 7 december 1579 genom bålbränning.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

INGER CHRISTIERN SKREDDER

Anklagades för att ha gjort upp storm för danska skepp 1589, när Anna av Danmark var på väg till Skottland, vilket ledde till både danska och skotska häxprocesser. Ställdes inför rätta 1590, genomgick vattenprov, dömdes till döden 27 juli 1590, torterades svårt därefter. I detta fall förekom anklagelser som kretsade både kring förgöring (maleficium) och diabolism med djävulspakter och djävulsmärken. Inger Skredder avrättades 2 augusti 1590 genom bålbränning

MARINE BRENNEVIJN

Anklagades för att ha gjort upp storm för danska skepp 1589, när Anna av Danmark var på väg till Skottland, vilket ledde till både danska och skotska häxprocesser. Ställdes inför rätta 1590, genomgick vattenprov, dömdes till döden 27 juli 1590, torterades svårt därefter. I detta fall förekom anklagelser som kretsade både kring förgöring (maleficium) och diabolism med djävulspakter och djävulsmärken. Marine Brennevijn avrättades genom bålbränning.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

BENTE BONDEQUINDE

Anklagades för att ha gjort upp storm för danska skepp 1589, när Anna av Danmark var på väg till Skottland, vilket ledde till både danska och skotska häxprocesser. Ställdes inför rätta 6 juli 1580, genomgick vattenprov, dömdes till döden 27 juli 1590, torterades svårt därefter. I detta fall förekom anklagelser som kretsade både kring förgöring (maleficium) och diabolism med djävulspakter och djävulsmärken. Bente Bondequine avrättades 17 augusti 1590 genom bålbränning

KIRSTINE MICHILS

Anklagades för trolldom 1589–1590, dömdes till döden och avrättades genom bålbränning.

KIRSTINE PALLIS BOMMELS

Anklagades för trolldom 1589–1590, dömdes till döden och avrättades genom bålbränning.

BENTE FOREMAND

Anklagades för trolldom 1589–1590, dömdes till döden och avrättades genom bålbränning.

HÄXPROCESSERNA I MALMÖ

KÄNDA FALL

METTE VIGIERS

Anklagades för trolldom 1589–1590, dömdes till döden och avrättades genom bålbränning.

KIRSTINE BAHQUINDE

Anklagades för trolldom 1589–1590, blev bannlyst 26 oktober 1590.

SVEND CHRISTOERNSZØEN

Anklagades för trolldom 1589–1590, blev bannlyst 26 oktober 1590.

MARINE GALHIERS

Anklagades för trolldom 1589–1590, frikändes senare.

HANNA HANSDOTTER

Hanna Hansdotter bodde i Östra Grevie och anklagades för trolldom 1756, sist i Sverige med att dömas till döden för häxeri. Domen omvandlades till livstids straffarbete.

Vegeholm
1653 – 1654

1653 urartar en fejd mellan slottsherren på Vegeholm och ett mjölnarpar. Fejden kostade mjörnarfrun livet. Hon anklagas och döms för att ha försökt utöva svart magi på slottsherren. Hennes make döms till livstidsstraffarbete.

Hammenhög
1706

Rättegången mot Hanna Isacks äger rum i Hammenhögs tingshus. Inte heller hon döms till döden, men enligt Ragnar Albin är förhören hårda och det är snarare Hannas mod att inte ge rätten några namn som förhindrar en häxhysteri i Sydöstra Skåne.

Hanna Isacs från Kabusa döms av häradsrätten i Hammenhög till 8 dagar på vatten och bröd för vit magi.

Ystad
1636 & 1706

Den 30 oktober 1624 dömmer Skånes landsting (enligt dansk lag) att Anne Pedersdotter Kasteföll ska lämna landet inom en månad. Om hon inte lämnar landet ska hon brännas levande på bål, enligt domen. Det hon döms för är att hon avlat sex “oäkta barn” med olika fäder samt utövat trolldom.

Tolv år efter domen grips Anne Pedersdotter Kasteföll i Ystad. Den 23 augusti 1636 ställs hon inför Ystads rådhusrätt. I rätten uppvisas en rad föremål som sägs tillhöra Anne.